

מהעווצבה עד הפלגה

חלק ב'

כיצד באה לידי ביטוי התפיסה הרוסית של הפעלת כוחות מהירים בעורפו המערכת של האויב במלחמה נגד תורכיה ובמלחמת רוסיה-יפן.

המלחמה נגד תורכיה 1877-1878

רקע אסטרטגי-מערכתי

רוסיה הכריזה מלחמה נגד תורכיה באפריל 1877. המלחמה התנהלה הן בבלקאן – מרכזו של המאמץ הרוסי העיקרי – והן בקווקאז. זירת הלחימה העיקרית, בין הרי הקרפאטים במערב לבין היס-השחור במזרח, נחלקה לשניים על-ידי נהר הדאנובה. ממערב לו היתה הנסיכות הרומנית העצמאית, וממזרח לו – דוברודג'ה. ציר התנועה הנוח ביותר, מרוסיה אל חלקו הדרומי של הבלקאן, עבר דרך דוברודג'ה; אך ציר זה היה צר, אגפו חשוף לים ומוצאו חסום בקבוצת מצודות חזקות. הציר השני עבר דרך רומניה – שהסכימה למעבר כוחות רוסיים בשטחה, בתנאי שהיא עצמה לא תידרש להתערב בלחימה. מגבלתו העיקרית של ציר זה: הוא עבר דרך שטח הררי קשה, ונסמך על מסילת-ברזל יחידה בלבד.

לרוסים נדרש כחודש בשביל לרכז, בגבולם הבלקאני, צבא בן שבעה גייסות ועוד שתי חטיבות רובאים בפיקודו של הארכידוכס ניקולאי. בסך-הכל מנה הצבא כ-200 אלף חיילים – מתוכם, לאחר הקצאת כוחות למשימות משניות והפחתת אבדות שנגרמו עקב מחלות, הגיעו לחזית כ-185 אלף איש – וכ-850 תותחים. מטרתה המערכתית של המלחמה היתה לכבוש את אדריאנופול ולאיים על קונסטאנטינופול, כדי לאלץ את התורכים לשאת ולתת על תנאי כניעה נוחים לרוסיה.⁵⁴

מניין הכוחות התורכיים בבלקאן הוערך בכרבע-מיליון חיילים סדירים, מספר לא ידוע של לוחמים בלתי-סדירים, וכ-450 תותחים. כ-125 אלף חיילים סדירים היו פרוסים לאורך הדאנובה בשני ריכוזים גדולים, מרוחקים כ-240 קילומטרים זה מזה: 60 אלף במרחב המבוצר של וידין, בדאנובה העילית (קרי, מול אוסטרר-הונגריה), וכ-50 אלף בריכוז המצודות (רוסטשוק, סיליסטריה, ורנה ושומלה) אשר במוצא הדוברודג'ה שבבולגריה המזרחית; ביניהם היו כ-15 אלף חיילים, פזורים במצודות קטנות לאורך הדאנובה. יתרת הצבא התורכי הסדיר היתה מפוזרת ממונטה-נגרו ובוסניה במערב (כ-85 אלף חיילים) ועד

הקדומנית המעופפת

רס"ן עדו

האגף החשוף באמצעות צבאם שבוידין, גרר אותם לזנח את התוכנית המקורית; תחת זאת, הגייסות המיועדים לעבור דרך מיצר שיפקה הופנו לעבר פלבנה. היו נסיונות חוזרים, ומתגברים, לכבוש את פלבנה; הם התפתחו למערכת מצור ממושכת – והותירו את הצבא הרוסי בלי הכוחות שהיו דרושים כדי לנצל את פתיחת מיצר שיפקה ואת הבהלה שאחזה בכוחות התורכיים שמדרום לרכס הרי הבלקאן. הכוחות הערוכים סביב שיפקה, ועוצבתו של גורקו שמדרום לו, לא עוד שימשו חודהחנית של מתקפת הצבא הרוסי – אלא הפכו למשמר האגף שלו; בהתאם, משימתם היתה הגנתית. רק כעבור כחצי שנה (בדצמבר 1877) – לאחר כיבוש פלבנה, ותגבור הצבא הרוסי בבולגריה לכדי יותר מ-300 אלף חיילים – הצליחו הרוסים להמשיך דרומה. תוך שלושה חודשים כבשו את אדריאנופול, הגיעו לפאתי קונסטאנטינופול – וכפו על התורכים את הסכם סרסטפנו.

הפלגה הקדומנית של גורקו בהתקפה

לא ברור, אם הקמת פלגה קדומנית לתפיסת מיצר שיפקה היתה חלק מהתכנון הרוסי לפני המלחמה – או שהרעיון עלה רק תוך כדי התקדמות הכוחות הרוסיים דרך רומניה. באיגוד הכוחות הראשוני לקראת המלחמה, ובחודשים אפריל-מאי, לא היתה פלגה קדומנית. לעומת זאת, הוקם איגוד יחידות קוזאקים שנקרא "דיוויזיית הפשיטה"; על-פי השמועות שרווחו בצבא הרוסי, דיוויזיה זו היתה מיועדת למיבצעי פשיטה מערכתיים.⁵⁷ איגוד זה פורק עוד בטרם הגיעו הרוסים לדאנובה. ב-30 ביוני, יומיים אחרי חציית הנהר הזה, הוקמה הפלגה הקדומנית; זה היה איגוד מאולתר של כוחות (פרשים ורגלים ותותחים), שנלקחו לשם כך מעוצבות שונות. גם מיפקדת הפלגה אולתרה על-ידי הקצאת קצינים מיחידות וממטות שונים. כמפקד הפלגה מונה הגנרל גורקו, באותה עת מפקד דיוויזיית פרשי המשמר השנייה בסנט-פטרסבורג. גורקו עזב את הדיוויזיה שלו, ונסע דרומה אל תפקידו החדש. הוא הגיע

חלקה הדרומי של בולגריה ורומליה⁵⁵ במזרח (כ-40 אלף חיילים) – אשר כוחות קטנים מתוכם הוקצו להגנת מצרי הבלקאן.

הרוסים לא היה צי משמעותי ביס-השחור;⁵⁶ על-כן – מכיוון שחששו להסתמך על ציר הספקה ימי, החשוף להתקפות תורכיות – בחרו לתקוף דרך רומניה. הם תיכננו לשלוח גייס אחד לתוך דוברודג'ה, אשר ישמש כמשמר אגף, בעוד עיקר הצבא צועד דרך רומניה לעבר קטע הדאנובה שבין וידין לבין רוסטשוק. חציית הדאנובה היתה עתידה להתבצע מול הכוחות התורכיים החלשים, שהיו פרוסים בין נקודות ההצטרפות של נהרות הוויד (במערב) והינטרה (במזרח) לדאנובה. משם עתיד היה עיקר הצבא להמשיך דרומה, אל עבר מיצר שיפקה שבהרי הבלקאן – בעוד כוחות משנה פורשים לאגפים, כדי לחסום נסיונות של התורכים לבצע התקפת-נגד באמצעות הצבאות בווידין ובבולגריה המזרחית. לאחר חציית הבלקאנים, הצבא היה עתיד לצעוד אל עבר אדריאנופול. הטאקטיקה שבמרכז דיונו הופעלה כדי להבטיח את חציית הבלקאנים במהירות המרבית: מייד לאחר חציית הדאנובה, תישלח פלגה קדומנית לתפוס את מיצר שיפקה – לפני שהתורכים יספיקו לערוך שם כוח הגנה משמעותי. הפוונה היתה לנצל את מרחב התורפה (במרכז המערך הקדמי התורכי) כדי לבתר אותו לשניים, ולהגיע במהירות ליעד המערכתי; היה צורך לעשות זאת לפני שהתורכים יספיקו להגיב במתקפת-נגד מקומית, באמצעות הצבאות שלאורך הגבול – או במתקפת-נגד מערכתית, באמצעות הצבאות שבבולגריה הדרומית ובבלקאן המערבי.

הרוסים לא הצליחו ליישם את תוכניתם. לאחר שהצליחו להפתיע את התורכים ולחצות את הדאנובה בסוף יוני 1877, נכשל ניסיונו של גייס 9 (המשמר האגפי המערבי) לכבוש את פלבנה – כמתוכנן – ולהיערך להגנה על בסיס נהר הוויד. רק שני גייסות הוקצו לשמירת האגף המזרחי, והללו התקדמו בהדרגה מזרחה עד פאתי מצודת רוסטשוק ונהר הלום. הפיקוד הרוסי הבכיר נבהל: חששם של המפקדים, שמא ישכילו התורכים לתקוף את

הראשון, על הפלגה לסייר את המצרים ברכס הבלקאן ולהתכונן לשלב השני: כיבוש מיצר שיפקה, היערכות להגנה במוצאו הדרומי והכשרת הדרך למעברו של עיקר הצבא עם ציודו הכבד. לאחר-מכן היו הפרשים עתידים לפשוט דרומה, להניס יחידות תורכיות קטנות במרחב ולעורר את האוכלוסייה הבולגרית למרוד בתורכים. השלב השני היה אמור להתחיל רק לאחר קבלת הוראה מפורשת מהארכידוכס עצמו.⁵⁸

ב-27 ביוני, גייס 8 ביצע את חציית הסער של הדאנובה; אחר-כך נערך להגן על בניית גשר, תוך כדי שיחידותיו הקדמיות מדרימות כמה קילומטרים על הציר העיקרי לאדריאנופול. בניית הגשר הושלמה ב-2 ביולי. הפלגה הקדומנית חצתה את הדאנובה למחרת, ה-3 ביולי, עברה דרך השטח שבשליטת גייס 8 – וצעדה דרומה. ב-6 ביולי הגיע הגנרל גורקו למפקדת הפלגה, ונטל את הפיקוד עליה. למחרת כבשה הפלגה את טירנובה, והשלימה את משימתה הראשונה: ניתוק הכוחות התורכיים שבבולגריה המזרחית מאלה שבווידין. במשך כשבוע לאחר כיבוש טירנובה, הפלגה עסקה בטיהור המרחב שמצפון לרכס הרי הבלקאן מכוחות תורכיים קטנים – ובסיוורם לאיתור

למפקדתו החדשה ב-6 ביולי. בינתיים, פיקד על הפלגה סגן-המפקד. סדר הכוחות של הפלגה מנה ארבע חטיבות: חטיבת רובאים בולגרית, חטיבת דראגונים, חטיבת קוזאקים וחטיבה מעורבת (פולק דראגונים ופולק קוזאקים). בסך-הכל: כ-8,000 רגלים וכ-4,000 פרשים. כמרכן, הוקצו לה 32 תותחים (18 תותחי-שדה ו-14 תותחי-הרים), פלגת קוזאקים – שהוכשרו למשימות הנדסה – וחצי גדוד של מתנדבים מפרשי המשמר.

ביום הקמת הפלגה, המצביא הזירתי הרוסי (הארכי-דוכס ניקולאי) שלח הוראה לסגן-המפקד: עם סיום בניית הגשרים על הדאנובה, הפלגה תחצה ראשונה את הנהר – ותתקדם במהירות המרבית דרומה כדי לכבוש את העיירות טירנובה וסלבי, היושבות על הצמתים החשובים בין הדרכים המובילות מהדאנובה להרי הבלקאן לבין הדרכים מבולגריה המזרחית ומווידין. כלומר: משימתה הראשונה של הפלגה הקדומנית היתה לסרוק את צירי ההתקדמות הצפויים של הצבא הרוסי – ולמנוע מהתורכים אפשרות להעביר את כוחותיהם לדרום המרחב שבין הדאנובה לבין הרי הבלקאן, כדי להבטיח את ניתוק שני הצבאות התורכיים זה מזה. לאחר הגעתה ליעד

הופעת הטנק אפשרה הפעלת עוצבות מעופפות

מעברים נוספים ברכס, לשם ברור עוצמת הכוחות התורכיים המגינים על הקצרים ולשם איסוף פרטים על היערכותם. על-פי המידע שנאסף, גורקו עיבד תוכנית: לנצל שביל-הרים קשה, המכונה מיצר חיינקוי (כ-50 קילומטרים בקו אווירי ממזרח למיצר שיפקה), כדי להעביר את עיקר כוחו אל מדרום להרי הבלקאן. פולק אחד של קוזאקים, עם שני תותחים, יישאר מצפון לרכס; ארבעה גדודים מהפולק יישארו להחזיק את טירנובה; כוח קטן יסייר את מיצר אלנה שממזרח למיצר חיינקוי; ושני גדודים עם שני תותחים יחדרו למיצר שיפקה מצפון. גורקו תיכנן לתקוף את התורכים (המגינים על מיצר שיפקה) עם עיקר הפלגה מדרום, בעוד שני גדודי הקוזאקים תוקפים ברזמנית מצפון.

ב-10 ביולי נשלח כוח ההנדסה לתוך מיצר חיינקוי, כדי להכשיר את השביל למעבר הפלגה (עיקר הבעיה היה העברת התותחים). ב-12 ביולי הגיעה מפקדת הארכידוכס ניקולאי לטירנובה, ובאותו יום יצא עיקר הכוח של עוצבת גורקו לביצוע השלב השני במשימתה. במועד זה, עדיין נראה היה שהתוכנית המערכתית המקורית עומדת במבחן המציאות. הארכידוכס אישר את תוכניתו של גורקו, למעט הרכב הכוח האמור לתקוף את מיצר שיפקה מצפון. הערכתו היתה שכוח זה קטן מדי. כדי לא להחליש את כוחו העיקרי של גורקו, הקים הארכידוכס פלגה חדשה. זו כללה שלושה מרכיבים: פולק רגלי מגייס 8 (שכוחותיו החלו להגיע לטירנובה יחד עם הארכידוכס); פולק הקוזאקים הצפוני של גורקו, ועשרה תותחים – תחת פיקוד הארכידוכס; פולק הקוזאקים הצפוני של גורקו, ועשרה תותחים – תחת פיקוד הגנרל דרוז'ינסקי. פלגה זאת היתה עתידה לתקוף את מיצר שיפקה מצפון, יחד עם התקפת פלגתו של גורקו מדרום ב-17 ביולי.

הפלגה של גורקו הותירה מאחוריה את כל עגלות-המשא. כל חייל קיבל 90 כדורי רובה (תוספת של 30 למנה הרגילה); על שיירת בהמות-משא הועמסו מנות לחם לחמישה ימים בעבור כל חייל, מנת מספוא לשלושה ימים לכל סוס ולכל בהמת-משא, וכן תחמושת התותחים. ב-13 ביולי הגיעה פלגת גורקו למוצא הצפוני של מיצר חיינקוי, וחצתה אותו בבוקר המחרת. כעבור שעות אחדות, בשעות אחר-הצהריים של ה-14 בחודש, כבשה את הכפר חיינקוי מיד כ-300 תורכים – והדפה התקפת-נגד, שבה השתתפו כאלפיים תורכים. למחרת החלה מרבית הפלגה להתקדם לעבר מיצר שיפקה, כשבדרך היא מתכתשת עם יחידות תורכיות שונות. גורקו שיגר גדודי קוזאקים דרומה, לפשוט על בסיסים תורכיים ולנתק קווי טלגרף באזור נייגזגרא – והשאיר בחיינקוי כוח משמר, למקרה שהתקפתו בשיפקה תיכשל וכוחותיו יאלצו לסגת. עקב ההתכתשויות החוזרות ונשנות עם כוחות תורכיים קטנים, שהיו פרוסים בכפרים במרחב, הגיע גורקו למוצא הדרומי של מיצר שיפקה רק בשעות הערב של ה-17 ביולי. בינתיים, בבוקר אותו יום, תקפה פלגת דרוז'ינסקי מצפון כמתוכנן – אך נהדפה על-ידי הכוח התורכי במיצר, אשר מנה 4,000 עד 5,000 חיילים וכמה תותחים. גורקו שיגר

שליח עם הודעה שבכוונתו לתקוף מדרום ב-18 ביולי, אך זה הגיע לדרוז'ינסקי רק לאחר שההקתפה של פלגת גורקו נהדפה גם היא. בכל-זאת, שני המפקדים הרוסים הצליחו לתאם התקפה משותפת לבוקר של ה-19 ביולי. בינתיים, המפקד התורכי (אשר שהה בתוך המיצר) הבין שהינו מכותר; הוא העריך, שלא יוכל לעמוד בפני התקפה ברזמנית מצפון ומדרום. על-כן נסוגו התורכים ברגל דרך ההרים, בלילה שבין ה-18 וה-19 בחודש, תוך שהם משאירים את תותחיהם וכל ציודם מאחור. בבוקר תקפו הפלגות הרוסיות, וחברו זו לזו ללא קרב. פלגת גורקו נערכה להגן על המיצר מדרום, ויחידות הנדסה החלו להכשיר את הדרך למעבר הציוד הכבד של גייסות הרגלים אשר היו צפויים להגיע.

ב-20 ביולי הגיעה המפקדה הצארית לביאלה (עיירה מדרום לדאנובה, על הכביש הראשי המוביל מהדאנובה לטירנובה ומשם למיצר שיפקה). באותו יום – כאשר נראה היה שהרוסים משלימים הכנותיהם להטיל את עיקר צבאם דרומה לעבר אדריאנופול, ומתעתדים להשלים את ניתוק הצבאות התורכיים זה מזה – נהדפה ההתקפה הרוסית הראשונה על פלבנה. דעתם של המפקדים הרוסים הבכירים הוסחה ממטרתם. מתוך דאגה לאגנם המערבי, הזרימו את הגייסות הפנויים מצבאו של ניקולאי (ותגבורות נוספות מרוסיה) לעבר פלבנה – במקום למיצר שיפקה. בינתיים, התורכים קידמו כוחות מבולגריה הדרומית לעבר רכס הבלקאן; הם גם החלו במבצע השטה ימי גדול, כדי להביא לבולגריה צבא בן 40 אלף חיילים ממונטנה-גרו וכוח בן 12 אלף חיילים ממצרים.

הפלגה הקדומנית של גורקו בהגנה

התפנית התרחשה בין ה-20 ביולי לבין ה-23 בו; הפיקוד הרוסי הבכיר הגיע, ככל הנראה, למסקנה חדשה: לעת עתה, יש לעצור את תנופת המתקפה דרומה – ולעבור בחזית זו למגננה, עד אשר יובטח האגף המערבי. הארכידוכס ניקולאי רצה להסוות שינוי זה, ולמנוע מהתורכים שהות לנצלו; ב-23 ביולי, הוא הורה לגורקו כי יפשוט על מסילות-הברזל וקווי התקשורת הטלגרפית בין אדריאנופול לבין החבלים הצפוניים של בולגריה. גורקו נע דרומה, כבש את אסקיזגרה (שם ערך כוח להגנה) ושיגר שתי פשיטות פרשים: האחת יצאה דרומה, לנתק את מסילת-הברזל מאדריאנופול לווידין (ליד הכפר קראבונר); השנייה פנתה לדרום-מזרח, לנתק את מסילת-הברזל מאדריאנופול למזרחה של בולגריה. על שני הכוחות הוטל גם לאתר את הכוחות התורכיים במרחב, ולדווח על מעשיהם. פשיטות אלה, ופשיטות נוספות שבאו בעקבותיהן, גרמו לבהלה בעיר-הבירה קונסטאנטינופול. הגעת הפרשים הרוסים לכדי שלושה עד ארבעה ימי מסע מאדריאנופול (כ-110 קילומטרים) לא נתפשה כפשיטה של גדודים בודדים – כי אם כמשמר הקדמי של הצבא הרוסי כולו. הממשלה העות'מאנית ומפקד הצבא הודחו, וממשלת בריטניה הורתה לצי שלה כי יתכונן להתערב במלחמה לטובת תורכיה. עד ה-30 ביולי הצליחו התורכים לרכז כ-50 אלף

חיילים בהיערכות הגנתית; כוח זה ניצב כ־40 קילומטר דרומית לאסקיזגרה, על הדרך הישירה משיפקה לאדריאנופול. 15 אלף חיילים תורכים נוספים נערכו במרחב שבין יניזגרה לבין סליבנו לבין ימבולי, כדי להגן על הדרכים שחיברו את החבלים המזרחיים של בולגריה עם אדריאנופול (כלומר, למנוע כיתור הצבא התורכי בבולגריה המזרחית).

ב־30 ביולי, לאחר שיצבו את הגנתם – וכנראה גם הבינו כי מולם עומד כוח רוסי קטן בלבד – החלו התורכים להתקדם לעבר שיפקה. גורקו, שכוחו תוגבר בינתיים לכדי 16 אלף חיילים, נאלץ לסגת בהדרגה צפונה; אבל הוא ניהל קרבות השהיה, והמשיך לשגר יחידות קוזאקים לפשוט על העורף התורכי. נוכח המצב בפלבנה, לא ניתן היה לתגבר; מכיוון שכך, הארכידוכס ניקולאי הורה לו לסגת אל המעברים ולהיערך שם להגנה. גם לאחר הוראה זו, גורקו לא שינה את שיטת הלחימה שלו: השהיה חזיתית, ופשיטות לעורף התורכי. ב־5 באוגוסט הגיעה יחידתו האחרונה של גורקו אל מצפון לבלקאנים. הפלגה פורקה, ויחידותיה הוחזרו למסגרות האם המקוריות שלהן. ההגנה על המצרים הופקדה בידי מסגרת אחרת – זו הצליחה להחזיק בהם, למרות כל ניסיונות התורכים לפרוץ דרכם צפונה.⁵⁹

ניתוח

האמריקני גרין (Greene),⁶⁰ שפירסם ספר על המלחמה, סיכם את הפרק על פעולת עוצבת גורקו כדלהלן: "מיבצעו של גורקו היה יותר מסתם פשיטת פרשים: היתה זו התקדמות מנוהלת היטב של [פלגה קדומנית] כלל־חילית. פלגה זו – שמנתה 8,000 רגלים, 4,000 פרשים ו־32 תותחים – הצליחה, תוך פחות מחודש, להשתלט על אחד המצרים העיקריים ברכס הבלקאן. למרות התקפות רבות־עוצמה של התורכים, המשיכו הרוסים להחזיק במיצר – עד אשר בינואר [1878] העבירו דרכו חלק ניכר מצבאם; מבצעי הפלגה גרמו לבהלה ברחבי תורכיה שבין הרי הבלקאן וקונסטנטינופול; סיוריה חדרו עד למרחק 110 קילומטרים מאדריאנופול, העיר השנייה בגודלה באימפריה – והרסו את מסילות־הברזל וקווי־הטלגרף בשני צירים עיקריים; הפלגה גם אספה מידע מדויק על עוצמתם של הכוחות התורכיים הגדולים שנעו לעבר הרי הבלקאן, ועל היערכותם."⁶² קצין רוסי, אלוף־משנה אפנשין, שחקר את מבצעו של גורקו ופרסם מאמרים וספר בנושא, כתב כי "הפלגה היתה חודו המושחז של הטריז – הוא הצבא [הרוסי] כולו, שביתר את המערך התורכי לשניים".⁶³ לא בכדי רואים חוקרים מערביים רבים את המבצע הזה כדוגמה הקלאסית לאופן הפעלתן המתוכנן של "קבוצות

התמרון המערכת" על ידי הצבא הסובייטי באירופה למן סוף שנות השבעים של המאה העשרים ועד נפילת ברית המועצות.⁶³ מיבצעו של גורקו הינו אבטיפוס לתפישה זו – וחורג בהישגיו מתחום ההגדרה היבשה של פלגה קדומנית.

מלחמת רוסיה-יפן (1904-1905)

למרות הצלחת הפלגה הקדומנית של גורקו במלחמה, נחלשה בשנים שאחרי-כך האסכולה של סוחוטין – והתעצמה האסכולה, הדוגלת בהפעלת הפרשים כנשק הלם. כוחם של תומכי אסכולת ה"הלם" הגיע לשיאו כאשר מונה אחד מבכיריהם, הארכידוכס ניקולאי ניקולאיוויץ' (הצעיר), למפקח הכללי על חיל הפרשים הרוסי באמצע שנות ה-90. נסיגה זו באה לידי ביטוי מידי במלחמת רוסיה-יפן, בכשלונות שנחלו הפרשים הרוסיים מול יריביהם היפאנים שהיו מעטים מהם בכמה מונים. במהלך המלחמה הוקמה רק "פלגה קדומנית" אחת, על בסיס חטיבת קוזאקים (שהוכשרו כדראגונים). פלגה זו הופעלה במשימתה הייעודית רק שלוש פעמים – ונכשלה בשלושתן.

בפברואר 1904 תקפה יפן את רוסיה, על רקע המאבק ארוך השנים ביניהן על השליטה על מאנצ'וריה וקוריאה. במקביל להתקפה של הצי היפאני על פורט-ארטור – במטרה לנטרל את שייטת האוקיינוס השקט הרוסית – הנחיתו היפאנים כוח יבשתי בנמל צ'ולפן, ותוך ימים אחדים כבשו את סיאול. במהלך כ-45 ימים תגברו היפאנים את כוחם בקוריאה לכדי ארמייה, ובתחילת אפריל החלו להתקדם צפונה דרך האזור ההררי שבמערב חצי האי הקוריאני. עם פרוץ המלחמה הוגדרה חטיבת הקוזאקים הטראנסבאייקאליית, בפיקוד הגנרל מישיצ'נקו, כפלגה הקדומנית של הארמייה המאנצ'ורית הרוסית. החטיבה נשלחה לתוך קוריאה, ופשטה פעמיים על הכוחות היפאניים בניסיונות כושלים לעכב את התקדמותם. לאחר כישלונות אלה (עד סוף 1904) לא נעשה עוד ניסיון להפעילה בהתאם לייעודה – ותחת זאת, היא השתתפה בקרבות כחטיבת דראגונים רגילה. בינתיים חצו היפאנים את נהר היאלו, פנו דרומה – וכבשו את מרבית חצי האי ליאונגונג; הארמייה השלישית שלהם צרה על פורט-ארטור (בקצה הדרומי של חצי האי), בעוד הארמיות הראשונה והשנייה פנו צפונה והתקדמו בהדרגה לעבר מוקדן. לקראת העצירה הצפויה במבצעים רחבי-היקף למשך החורף, הרוסיים תכננו להשתמש שוב בפלגה הקדומנית של מישיצ'נקו לסדרת פשיטות על צירי ההספקה היפאניים. לצורך כך הועברה הפלגה לאגף המערבי הפתוח של שני הצבאות.

ב-20 בדצמבר 1904 – בעוד פלגת מישיצ'נקו עסוקה בהכנות – נכנעה מפקדת פורט-ארטור בפני היפאנים. כניעה זו הכתה ברוסיים פעמיים: ראשית, נפילת המצודה שיחררה את הארמייה היפאנית השלישית ואפשרה לתגבר בה את הכוחות היפאניים מול מוקדן; שנית, נפילת

פורט-ארטור פגעה ביוקרתה של רוסיה וברוח-הלחימה שלה. הרוסיים שקלו להגיב במתקפה כוללת במרחב מוקדן, אך הגיעו למסקנה שאינם מסוגלים לכך. על-כן, לדברי קצין במטה הכללי הרוסי, "הוחלט להטיל על השולחן את אחד הקלפים החזקים שלנו – פעולת פרשים [מערכתית]."⁶⁵ למעשה, על אף הגדרתה כפלגה קדומנית, חטיבתו של מישיצ'נקו הופעלה כעוצבת פשיטות; משימתה דמתה למרבית מבצעי הפלגות המעופפות במערכת 1812 – יותר מאשר למבצע הפלגה הקדומנית של גורקו ב-1877.

ב-23 בדצמבר 1904 קיבל מישיצ'נקו פקודה מפורטת, שהגדירה את משימותיו כדלהלן:⁶⁶
א. לצעוד במהירות אל אינקו וטאשיצ'או, דרך המרחב הלא-מוגן שממערב למערך ההגנה היפאני, לכבוש אותן ולהשמיד את תחנות-הרכבת ומחסני האספקה המצויים שם.

ב. ברזומנית, לשלוח שש פלוגות של מתנדבים קוזאקים לכמה נקודות לאורך מסילות-הברזל שבין איסנדזיאן לבין טאשיצ'או, כדי שיהרסו את תשתית הרכבת וכמה מיתקנים חשובים.

ג. במהלך מסעו, עליו להשמיד כלי-תחבורה ומחסני אספקה – וגם יחידות יפאניות קטנות – אשר ימצאו בציר המסע.

כדי להסתיר מהיפאנים את הכוונה האמיתית, הוצג המיבצע כפשיטה משטרית שגרתית נגד קבוצות השודדים הסינים הרבות שפעלו באזור זה של מאנצ'וריה. רק ב-26 בדצמבר, ערב חציית הקו הקדמי הרוסי, כונסו מפקדי הפולקים לקבוצת פקודות מסודרת – ואז נמסרו להם תוכנית המבצע ויעדיו האמיתיים.

בעת שהפלגה חדרה לשטח ההפקר היו בה כ-7,500 חיילים (72 פלוגות), 22 תותחים ושיירת אספקה שמנתה כ-1,500 בהמות-משא ועגלות. כל חייל נשא עליו מנת מזון ליומיים, ושלוש מנות יומיות נוספות נשאו בשיירת התחזוקה. כמרכן נלקחו בעבור כל סוס שלוש מנות מזון יומיות. מנת התחמושת של כל חייל הוגדלה ל-200 כדורים, וכל פולק נשא 24 אלף כדורים נוספים בשיירת התחזוקה. לתותחים נלקחה רק המנה הרגילה.⁶⁷

הפלגה יצאה לדרך בבוקר ה-27 בדצמבר; היא הגיעה לעיירה דבאן לקראת חשיכה (16:00 לערך), לאחר מסע של כ-42 קילומטרים. אבל היפאנים זיהו את שדרות המסע שלה, בערך ארבעה קילומטרים לפני דבאן. הם הפעילו מדורות התרעה, וכוח יפאני קטן אף ירה על כמה יחידות. אלה-האחרונות פנו מזרחה וצעדו לעבר פידאגו, אולי מתוך מגמה להטעות את היפאנים באשר לממדי הכוח הרוסי וכיוון צעידתו. ב-28 בדצמבר המשיך הכוח העיקרי דרומה; תוך כדי כך, כוח קוזאקים אחד התפלג ממנו כדי לפגוע במסילת-הרכבת מצפון להאיצ'נג. יחידות נוספות נתקלו בכוחות יפאניים קטנים, שחנו בכפרים במרחב. האבדות שסבלו הרוסיים היו אמנם קלות – אך אבד גורם ההפתעה, והיפאנים החלו להניע כוחות נוספים למרחב. ב-29 בדצמבר הגיע הכוח העיקרי של מישיצ'נקו

לחניונו האחרון לפני אינקו. כוח אחד נשלח לטאשיצ'אן, כדי לנתק שם את מסילת-הרכבת. סיני מקומי, שנחקר על-ידי הרוסים, סיפר כי ליפאנים יש כ-300 חיילים באינקו – ומישצ'אנקו תיכנן את התקפתו בהתאם. אבל באותו לילה הצליחו היפאנים לתגבר את המקום בכ-1,000 חיילים נוספים – וההתקפה הרוסית, שהונחתה ב-30 בדצמבר, נהדפה. בינתיים נודע למישצ'אנקו שהיפאנים מרכזים כוח גדול מצפון לו, במטרה לכתר אותו ולמנוע ממנו לסגת. הוא החל לנוע חזרה, צפונה; בתחילת הדרך צעד באותו נתיב שבו הגיע, אך כמה קילומטרים לפני שהגיע למקום שבו המתינו לו היפאנים, פנה לפתע מערבה וחצה את נהר הליארהו – והדף ניסיון יפאני לחצות בעקבותיו. הפלגה הגיעה חזרה, לשטח הרוסי, בשלום.

ניתוח

ככלל – ועל-אף הישגים מסוימים – נתפסה הפשיטה ככישלון. בלאמי (Bellamy)⁶⁸ אמנם מנסה להציג את השפעתה על היפאנים באופן יותר מחמיא: אילו היתה הפשיטה מתרחשת במסגרת מתקפה רוסית כוללת, היו היפאנים נאלצים למתוח את צבאם עד קצה גבול היכולת כדי להתמודד איתה. אבל, להערכתי – בהתחשב בגודלו של הצבא היפאני במרחב (קרוב ל-200 אלף חיילים⁶⁹) – הרי שהכוחות היפאניים, שהוקצו כדי לתפוס את עוצבת מישצ'אנקו ולהשמדה, לא היו כה משמעותיים; אילו היו היפאנים נאלצים להתמודד ברזמנית עם עוצבת מישצ'אנקו ועם מתקפה רוסית כוללת, היו יכולים להסתפק בהפעלת כוח קטן בהרבה כדי להדוף את מישצ'אנקו. חוקרים רוסים טענו – לעומת בלאמי – שתכנון המבצע וניהולו היו כושלים, והתוצאות היו בהתאם. קצין רוסי אחד⁷⁰ אף הגיע למסקנה, שמבצע זה הוכיח כי תם עידן הפעלת הפרשים המסורתית. הנזקים למסילות-הרכבת ולקווי-הטלגרף של היפאנים תוקנו תוך כשש שעות – פרק-זמן שלא היה משפיע, אפילו לא כהוא-זה, על ניהול המערכה על-ידי הצבא היפאני העיקרי מדרום למוקדן. חטיבתו של מישצ'אנקו אמנם קיבלה את הכינוי "פלגה קדומנית" – אבל אופן הפעלתה היה דומה יותר לפשיטות, שהפלגות המעופפות ביצעו על צבא נפוליאון ב-1812 (או לפשיטות הפרשים הדרומיים במלחמת-האזרחים האמריקנית) מאשר לאופן הפעלת עוצבת גורקו ב-1877. בשום מקרה לא ניסו הרוסים להפעיל את חטיבתו של מישצ'אנקו כפלגה קדומנית, במסגרת מתקפה רוסית כוללת.

הכישלון של פלגת מישצ'אנקו בולט עוד יותר נוכח הצלחת היפאנים, כעבור כחודש וחצי, במבצע דומה שנערך במסגרת התקפה יפאנית כוללת במרחב מוקדן. הפשיטה היפאנית הסיחה כוחות רוסיים גדולים מהחזית, והקלה על הצבא היפאני העיקרי להדוף את הרוסים ממערכי ההגנה שלהם.⁷¹

★

רעיון מודרני

בהתחשב בהתפתחות הטכנולוגיה הצבאית מאז 1700

– ובתנודות אשר חלו במודעותם של המצביאים הרוסים, בדורות השונים, לרעיון "העוצבה המעופפת" – מפתיעה מידת הדמיון שבין תפיסת "קבוצת התמרון המערכתית", שפותחה לפני כעשרים שנה, לבין ההגדרה המקורית של פטר בשנת 1716. הסוסים הוחלפו (כמובן) בכלי-רכב משוריינים ובכלי-טיס – אך הרעיון הבסיסי נותר כזה: עירעור יציבותו של צבא האויב, על-ידי כוח קטן וזריז החודר בין יחידותיו – ומנתקן זו מזו, וממקורות האספקה שלהן. הכוח משיג זאת על-ידי הקדמת האויב בתפיסת שטחי מפתח (בעיקר מעברים הכרחיים) השולטים על צירי התנועה האורכיים והרוחביים שלו, תקיפת מחסנים ויחידות אספקה, תקיפת מערכות קשר (בעבר לכידת שליחים, במאה ה-19 ניתוק קווי-טלגרף – וכיום ניתוק קווי-טלפון, השמדת מרכזי קשר וכדומה), ובמידת האפשר אפילו תקיפת מפקדות בכירות של האויב כדי להשמידן או לפחות לשתקן. בה-בעת, הכוח אוסף מודיעין על היערכות האויב ותימוניו בעומק שטחו – והמצביא (שמקבל מידע זה) מנסה לשבשם. מהירות הכוח נובעת מגודלו וממטענו המצומצם – ולא בהכרח מאמצעי-תחבורה חריגים (יוזכר, כי שני שלישים מכוחו של גורקו צעדו ברגל). הגודל והמהירות מאפשרים לו לחדור לעורף האויב, תוך חיכוך מזערי ביחידותיו של זה האחרון; כמרכן, הם מאפשרים לו לחמוק מכוחות חזקים ממנו – ולהגיע ליעד, לפני שהאויב מבחין בו ונערך נגדו.

אחד ההבדלים הבולטים, בין היישום המאוחר של כוחות אלה לבין היישום לפי תורתו של הצאר פטר, נובע מההבדל בצפיפות הצבאות במרחב. בימי פטר, עורף של צבא כלשהו לא היה קשור בהכרח למרחב גיאוגרפי קבוע – שכן הצבאות הגדולים ביותר מנו (לכל היותר) כמה רבבות אנשים, ובפריסה המרבית שלהם (כולל חוליות-סיור מרוחקות מהגוף העיקרי) ניסו חזית בת כמה עשרות קילומטרים בלבד. את מזונם יכלו ללקט בכל מקום שהגיעו אליו (אם טרם נחרב), וכמות הנשק והתחמושת שנשא אדם על גופו בתחילת המערכה הספיקה לו בדרך כלל עד סופה. בימי נפוליאון כבר גדלו הצבאות עד פי עשרה מצבאות ראשית המאה ה-18 – והמושג "עורף" כבר החל לקבל ממד גיאוגרפי, לפחות בחזיתות צרות. בסוף המאה ה-19, ובמאה ה-20, צבאותיהן של המעצמות גדלו יותר מפי עשרה בהשוואה לצבאות שהיו מעורבים במלחמות נפוליאון. צבאות בגדלים אלה – מצוידים בטכנולוגיה זלננית, התלויה באספקה סדירה של דלק ותחמושת וחלפים – כבר מצליחים לכסות את כל מרחב הלחימה מצד לצד, והעברת בסיסייהם הלוגיסטיים דורשת חודשים (ולפעמים גם יותר). במצב זה, למושג עורף יש ממד גיאוגרפי ברור – וגם הכוח ה"מעופף" כבר אינו יכול לפעול לאורך זמן, אם אין לו קשר עם העורף הלוגיסטי של צבאו. מכך נובע ההבדל: בעוד שבמאה ה-18 ובתחילת המאה ה-19 יכול היה המצביא הרוסי לשגר עוצבה מעופפת לכל עבר בהתרעה קצרה, תוך שהוא מטיל עליה משימות עצמאיות לחלוטין שאינן תלויות כל-עיקרן במיקום צבאו העיקרי ובכיוון תנועתו

- שבהקשר המדובר, המונח "מערכתית" מתאים יותר למושגיו כיום. הציטוט שבטקסט נלקח מתוך Bellamy OMG 56, המצטט מתוך מחקר רוסי משנת 1907 מאת סבצ'ין.
66. Bellamy OMG 55, מצטט מתוך המחקר של סבצ'ין.
67. השווה לעוצבת גורקו ב-1877: כמות המזון נותרה זהה, אך כמות התחמושת הקלה לכל חייל הוכפלה פי שניים ויותר – רמז לעלייה בחשיבות האש בשדה-הקרב.
68. Bellamy OMG 57.
69. Hart 40.
70. Menning Deep 21.
71. Hamley 416.

ספרות

רשימת הספרות שלהלן מחולקת, באופן גס, לארבע קבוצות – על-פי העיסוק העיקרי של הספר או המאמר. ספרים ומאמרים, שעל-פי תוכנם מתייחסים ליותר מקבוצה אחת, נרשמו בקבוצה שאליה מתייחס עיקר דיונם – או בקבוצה הרוסית, אם יש בהם גם חומר משמעותי העוסק ברוסיה.

על רוסיה

- Bellamy, C., "Heirs of Genghis Khan: The Influence of the Tartar-Monbols on the Imperial Russian and Soviet Armies", **RUSI**, March 1983.
- Bellamy, C., "Antecedents of the Modern Soviet OMG", **RUSI**, September 1984.
- Booker, B., "Raids of the Crimean Tartars, 1512-1691, **Strategy & Tactics**, September-October 1994.
- Brett-James, A., **1812 – Ewewitness Accounts of Napoleon's Defeat in Russia**, London, 1967.
- Chesney, F.R., **The Russo-Turkish Campaigns of 1821 and 1829**, London, 1854.
- Clausewitz, C. von, **The Campaign of 1812 in Russia**, Trans. ?, London, 1843. (reprint Westport, 1977).
- Connaughton, R.M., **The War of the Rising Sun and the Tumbling Bear**, London, 1991.
- Curtis, J.S., **The Russian Army Under Nocholas I**, Durham NC, 1965.
- Curtis, J.S., **Russia's Crimean War**, Durham NC, 1979.
- Duffy, C., **Russia's Military Wat to the West**, London, 1981.
- Epauchin (Epanchin), **Opeations of General Gurko's Advance Guars in 1877**, Trans. Havelock H., London, 1900.
- Foord, E., **Napoleon's Russian Campaign of 1812**, London, 194.
- Fuller, W.C., **Strategy and Power in Russia 1600-1914**, New York, 1992.

– הרי שמסוף המאה ה-19, וביתר-ראשית בימינו, כיוון הטלת הפלגה הקדומנית (או אחותה הגדולה יותר, קבוצת התמרון המערכתית) יהיה על בסיס ציר החדירה הצפוי של הכוחות העיקריים. בין שני אלה, הפלגה הקדומנית והכוחות העיקריים, מתקיימת תלות הדדית – שבלטה כבר במבצעו של גורקו ב-1877: מחדגיטא, הפלגה הקדומנית מנצלת את כושר החדירה המהיר שלה כדי להכין את התנאים החומריים והרוחניים הדרושים להצלחת ניסיון החדירה של הכוחות העיקריים; מאידך גיטא – אם לא יגיעו הכוחות העיקריים – יש רק תוחלת-חיים קצרה לפלגה, הנטושה לבדה בעומק שטחו של האויב, ויכולת אפסית לממש לבדה את הפירות של הצלחותיה הראשוניות. כלומר, בעוד העוצבה המעופפת של פטר יכולה היתה לפעול לבדה במרחב, ללא קשר ישיר עם הכוחות העיקריים – הקשר התקיים רק ברמה הרעיונית (שותפות המטרה), כי פעולת העוצבה המעופפת יועדה לסייע בהשגת אותה מטרה מערכתית שאליה חתרו הכוחות העיקריים – הרי שהפלגה הקדומנית חייבת לפעול על בסיס ציר ההתקדמות של הכוחות העיקריים, ויכולה להינתק מטווח ההשפעה שלהם לכמה שעות או, לכל היותר, לימים ספורים (במקרה של קבוצת התמרון המערכתית) בלבד.

הערות

54. מהות התנאים הללו אינה ברורה – עקב אי-הבהירות באשר לסיבות האמיתיות לפרוץ המלחמה, שנבלעו בתוך התירוצים והתעמולה. בכל-אופן, מטרת המלחמה של רוסיה אינן קשורות לעניינינו – ואין זה המקום לפענחן.
55. יוון הצפונית ותורכיה של ימינו.
56. אמנם ב-1871 הודיעה רוסיה על ביטול חד-צדדי של הסעיף בהסכם השלום של מלחמת-קרים, שאסר על קיומו של צי רוסי בימ-השחור – אך טרם הקימה צי המסוגל להתמודד עם הצי התורכי (7 Greene).
57. Epanchin 7.
58. Epanchin 6.
59. מחיר הצלחתו של גורקו התבטא בהתשתן המוחלטת של יחידות הפרשים שהוקצו לו על חשבון גייסות הח"ר. גייס 8 נזקק לכמה חודשים כדי לשקם את יחידות הפרשים שלו, ובינתיים נותר ללא יחידות סיוור (60 Menning Bayonets).
60. Greene היה הנספח הצבאי האמריקני בסנט-פטרסבורג. בכתובת ספרו נעזר (ככל הנראה) בקשריו עם הממסד הצבאי הרוסי; להערכתו, אף ניתנה לו גישה למסמכים ותחקירים רוסיים מקוריים.
61. Greene תרגם את המונח "פרדובי אוטריאד" כ"משמר קדמי", במקום "פלגה קדומנית".
62. Greene 48-49.
63. Bellamy Heirs 53.
64. בכל-זאת יש לציין כי לקבוצת התמרון המערכתית היתה משימה נוספת, שלא הוטלה על עוצבת גורקו: היא יועדה לא רק להכין את הקרקע בעבור תנועת הצבא העיקרי – אלא גם להגיע בעצמה להישגים מערכתיים, על-ידי פגיעה ביעדים בעלי משמעות אסטרטגית/או מערכתית ויצירת היפוך להיערכות המערכתית של נאט"ו.
65. במקור נכתב "... פעולת פרשים אסטרטגית" – אלא

- of War, ed. Howard, M., London, 1965.
- Caemmerer, R., von, **The Development of Strategic Science During the 19th Century**, Trans. ? London, 1905.
- Chandler, D., **The Art of Warfare in the Age of Marlborough**, London, 1976.
- Clausewitz, C., von, **On War**, Trans. Howard, M. & Paret, p., Princeton, 1976.
- Clery, C.F., **Minor Tactics**, London 1887 (8th edition).
- Duffy, C., **The Army of Frederick The Great**, New York, 1974.
- Duffy C., **The Military Experience in the Age of Reason**, London, 1987.
- Foch, M., **The Principles of War**, London, 1922.
- Haythornwaite, P.J., **Napoleon's Military Machine**, New York, 1988.
- Howard, M., **The Franco-Prussian War**, London, 1967.
- Jomini, A., **The Art of War**, Trans. Mendell, G.H. & Craighill, W.P., Westport, 1862 (reprint — no date).
- Klebanov, A., **Excerpts form Chevalier de Follard**, Unpublished.
- Lawford, J., **Napoleon — The Last Campaigns 1813-1815**, London, 1977.
- LeFebvre, G., **Napoleon — From Tilsit To Waterloo, 1807-185**, Trans. Anderson, J.E., London, 1969.
- Liddell-Hart, B.H., **Through the Fog of War**, London, 1938.
- Liddell-Hart, B.H., **Strategy: The Indirect Approach**, London, 1954.
- Luvaas, J., **The Education of an Army — British Military Thought**, London, 1965.
- Luvaas, J., **Frederick The Great on the Art of War**, New York, 1966.
- Nofi, A.A.; "The Thirty Years War — The Dawn of Modern Warfare", **Strategy & Tactics** March-April 1976.
- Nofi, A.A., "Napoleon's Art of War", **Strategy & Tactics** July-August 1979.
- Rothenberg, G.E., **The Art of War in the Age of Napoleon**, London, 1977.
- פרידריך הגדול, הוראות למצביאים, עורך ואלך, י. תל-אביב, 1979.
- מורס דא-סאקס, עיונים באמנות המלחמה, עורך ואלך, י. תל-אביב, 1980.
- נפוליאון, אמרות המלחמה, עורך ואלך, י. תל-אביב, 1991.
- פרידמן, ז. פון, אלפיים וחמש מאות שנות טקטיקה, תרגום אלון, ג. רטורטל, מ. ירושלים, 1944.
- Glantz, D.M., **Spearhead of the Offensive — The Soviet Conduct of Tactical Maneuver**, London, 1991.
- Greene, F.V., **The Campaign in Bulgaria 1877-1878**, London, 1903.
- Hart, S., "The Russo-Japanese War", **Strategy & Tactics**, November-December 1976.
- Jones, D.R., **The Military-Naval Encyclopedia of Russia and the Soviet Union — Vol. 4**. Gulf Breeze FLA, 1984.
- Kiaiej, S., "Raids", **The Journal of Slavic Military Studies**, September 1994.
- Laserson, M.M., **The American Impact on Russia**, New York, 1950.
- Menning, B.W., "A.I. Chernyshev: A Russian Lycurgus", **Canadian Slavonic Papers**, June 1988.
- Menning, B.W., "The Deep Striek in Rusiian and Soviet Military History", **The Journal of Soviet Military Studies**, April 1988.
- Menning, B.W., **Bayonets Before Bullets**, Indianapolis ID, 1992.
- Moltke, H. von, **Russian Campaigns in Turkey**, Trans. ??, London, 1854.
- Nafziger, G., **Napoleon's Invasion of Russia**, Novato CA 1988,
- Simpkin, R., **Deep Battle**, Exeter, 1987.
- Sverdlov, F.D., **Firward Deatachments in Combat**, Trans. JPRS, 1987.
- Triandafilov, V.K., **The Nature of the Operation of Moderns Armies**, Trans. Burhans, W.A., Portland Oregon, 1994.
- Westwood, J.N., **Russia Against Japan, 1904-05**, London. 1986.
- Wieczynski, J.L. (ed.), **The Modern Encyclopedia of Russian and Soviet History**, (56 Vol.), Gulf Breeze FLA 1976-1994,
- Vossler, H.A., **With Napoleon in Russia — 1812**, Trans. Wallich, W., London, 1969.
- Great Soviet Encyclopedia** (31 Vol.), Trans. Ed. Nakeeb, D.G., New York, 1973-1983 (GSE).

רוסית

על אירופה

- Aelianus, **The Tacticks of Aelian**, London, 161 (Reprint Amsterdam, 1968)
- Balkoski, J., "Ney vs. Wellington — The Battle of Quatre Bras", **Strategy & Tactics** May-June 1979.
- J. Bond, B., "Doctrine and Training in the British Cavalry 1870-1914", **The Theory and Practice**

Chicago, 1983.
 Hummel, J.R., "Cedar Mountain — Prelude to Bull Run", **Strategy & Tactics** May-June 1981.
 Martin, D.G., "Jackson At The Crossroads", **Strategy & Tactics** July-August 1981.
 Nofi, A., "Stonewall in the Shenandoah" **Strategy & Tactics** March-April 1978
 Schneider, J.J., ---The Loose Marble and the Origins of Operational Art", **Parameters** March 1989.
 Schneider, J.J., "Theoretical Implications of Operational Art", **Military Review** September 1990.

כללי

Heilbrunn, O., **Warfare in the Enemy's Rear**, London, 1963.
 Naveh, S., **From Vernichtungsschlacht To Airland Battle — The Evolutin of Operational Theory**, Unpublished Phd Dissertation, 1994.
 Vickers, R., "The Mongols and Their Impact on the Medieval West", **Strategy & Tactics** March-April 1979.

על אמריקה הצפונית

Angillillo, J., "Road to Richmond — The Peninsular Campaign", **Strategy & Tactics** January-February 1977.
 Berg, R. & Balkoski, J., "Veracruz — US Invasion of Mexico, 1847", **Strategy & Tactics** July-August 1977
 Berg .R., "Bloody April — The Battle of Shilon, 1862", **Strategy & Tactics** September-October 1979.
 Berg, R., "The Battle of Corinth", **Strategy & Tactics** July-August 1981.
 Douglas, H.K., **I Rode With Stonewall**, St. Simons Island, 1989.
 Fuller, J.F.C., **Grang and Lee — A Study in Personality and Generalship**, London, 1935.
 Gray, W., "Storm Over Georgia — Sherman's Atlanta Campaign of 1864, Part 1", **Strategy & Tactics** July-August 1994.
 Gray, W., "Storm Over Georgia — Sherman's Atlanta Campaign of 1864, Part 2", **Strategy & Tactics** July-August 1994.
 Hattaway, H., & Jones, A., **How The North Won**,